

Habsburg-család



A Habsburgok zászlaja, mely a kiegyezésig az Osztrák Császárság zászlajaként is szolgált, azután pedig az Osztrák–Magyar Monarchia osztrák felének zászlajaként



A Habsburg császár címere, számos területével.

A Habsburg-család (1740-ig, illetve a magyar trónon 1780-ig Habsburg-ház; 1745-től, illetve 1780-tól Habsburg–Lotaringiai-ház) Európa egyik legjelentősebb uralkodói családja volt, amely német királyok, német-római császárok, cseh, magyar, spanyol és portugál királyok sorát adta. A család tagjai emellett különböző időszakokban számtalan itáliai és németországi hercegség, választófejedelemség stb. urai voltak.

A család eredete

A család eredete a 10. századig nyúlik vissza. Az első név szerint ismert ős Gazdag Guntram volt, bár ő még nem viselte a Habsburg nevet (973-ban halt meg). A Habsburg név a 11. században ragadt az alemann eredetű családra, amikor II. Ottó (meghalt 1111) a mai Svájc területén, Aargau kantonban, az Aare és a Reuss folyók egybefolyásánál fekvő Habichtsburg grófja lett. Más forrás szerint Habichtsburgot Guntram unokája, Werner építtette, aki egyébként 1002-től már strassburgi püspök volt. A vár neve magyarul Héjavárat jelent, és innen ered az ismert Habsburg családi címér is. Birtokaik kezdetben főleg a sváb hercegségben terültek el, amit később elzászi területekkel egészítettek ki (egyes források szerint ezzel ellentétben az elzászi birtokok jelentették a kezdeti törzsterületet). Később a svájci területekről elüldözték őket a svájciak, és ezzel nagyjából egyidejűleg a magyarok és csehek közötti ellentéteket kihasználva megszerezték maguknak első kelet-ausztriai birtokaikat.

Német királyok és német-római császárok

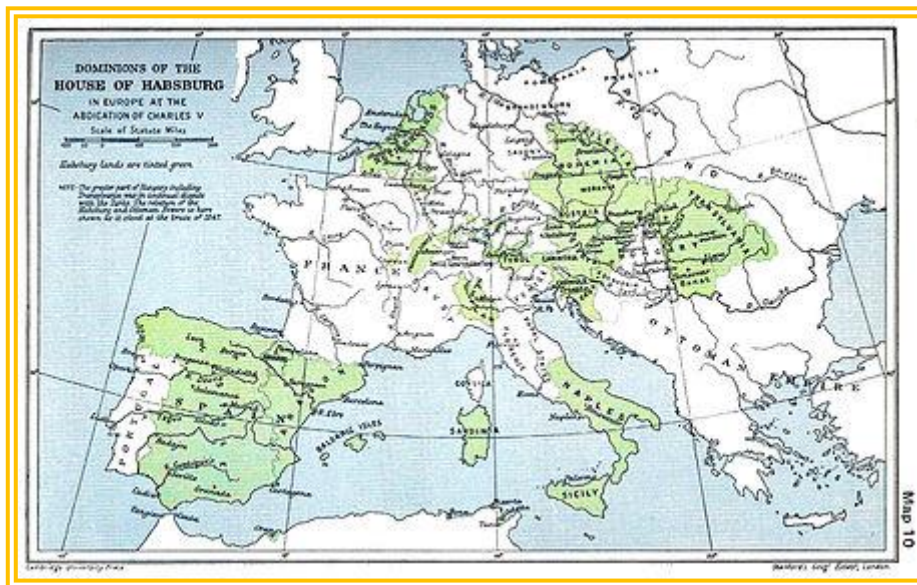
A család első uralkodója I. Rudolf (1218–1291), akit 1273-ban választottak német királlyá. 1282-ben az augsburgi birodalmi gyűlésen fiainak ajándékozta az Ottokár cseh királytól magyar segítséggel megszerzett birodalmi területeket, Felső- és Belső-Ausztriát, Stájerországot, Krajnát és Karintiát, ezzel kialakítva a család későbbi közép-európai bázisát. 1315-ben a svájci szabadságharc következtében ottani területeik nagy részét elveszítették. Ezt követően változó, de összességében folyamatosan növekvő birodalmi területek urai.

A német királyi címet I. Rudolf fia, I. Albert (1308) halála után elveszítették (köztük sincs folytonosság: 1292–1298 között Nassaui Adolf uralkodott), és csak II. Albert szerezte vissza 1438-ban.

Császári címet elsőként III. Frigyes (1415–1493) viselte (német királlyá 1442-ben, német-római császárrá 1452-ben koronázták). Ettől kezdve folyamatosan a Habsburg-házból kerültek ki a német-római császárok 1742-ig, amikor VII. (Wittelsbach) Károlyt, választották császárrá. 1745-ben Mária Terézia férjét, I. (Lotaringiai) Ferencet választották meg, ők alapították meg a Habsburg–Lotaringiai-házat.

Habsburg-család

1806-ban a Német-Római Szent Birodalmat megszüntnek nyilvánították, és II. Ferenc német-római császár I. Ferenc néven még két évvel korábban, 1804-ben felvette az Ausztria császára címet, amit 1918-ban az (I.) Osztrák Köztársaság kikiáltásakor és a Habsburg–Lotaringiai-ház trónfosztásakor I. Károly császár (IV. Károly néven magyar király) vesztett el.



A spanyol Habsburgok

A Habsburgok által uralt területek Európában a mühlbergi csata után (1547), a The Cambridge Modern History Atlasban (1912) – zöld színnel jelölve, a Német-római Birodalom és a Castíliai Újvilági területeket nem tartalmazza a térkép.

1496-ban I. Miksa német király (1508-tól német-római császár) fia, IV. (Szép) Fülöp, aki ekkor anyja, Burgundi Mária örököséként már Németalföld teljes jogú uralkodója volt, Johannát, I. (Katolikus) Izabella kasztíliai királynő és II. (Katolikus) Ferdinánd aragón király másodszülött lányát vette feleségül, miközben Fülöp húga, Margit, 1497-ben János kasztíliai és aragóniai trónörököshez ment férjhez. János viszont még 1497-ben meghalt, és a kasztíliai királyi családban bekövetkezett tragédiák következtében 1500-ban Fülöp felesége, Johanna lett a trón örököse. Hivatalosan 1502-ben nevezték ki Johannát Kasztília és Aragónia trónörökösévé, mikor a férjével személyesen ellátogatott Kasztíliába és Aragóniába. A Kasztíliai Királyságban Johanna (később őt nevezték Őrültk Johannának) 1504-től uralkodott, 1506-tól férjével, I. Fülöppel, az Aragóniai Királyságban már férje halála után 1516-ban lett uralkodó. A két királyság formálisan megtartotta különállását, és csak perszonálunió kötötte

őket egymáshoz. Szép Fülöp 1506-ban meghalt, ezért 1516-tól a mentális betegségben szenvedő Johanna idősebbik fia, Habsburg Károly (1500–1558) főherceg lett az anyja mellett előbb régens, majd társuralkodó, aki az apai nagyapja, I. Miksa császár 1519-ben bekövetkezett halála után a német területeket is megszerezte. 1519-től öröklés útján automatikusan Ausztria főhercegévé vált, míg választás révén nyerte el előbb 1520-tól a német királyi, majd 1530-tól a császári címet. Károly, miközben – egy hétéves időszakot leszámítva – a felesége, Portugália Izabella, illetve a helytartói útján kormányozta a hispániai királyságokat, elsősorban német birodalmi ügyekkel (emellett pedig főleg Itáliával és Németalfölddel) foglalkozott, az ausztriai tartományokat öccsére, Ferdinándra bízta, aki 1526-ban a sógora, II. Lajos halála után a felesége, Lajos nővére, Jagelló Anna jogán megörökölte a magyar és cseh királyságokat. Károly 1556-ban visszavonult az uralkodástól, és birodalmát kettéfelé osztotta: a hispániai királyságok, Kasztília és Aragónia annak ekkor már terjedelmes tengerentúli birtokaival valamint Nápolyval és Németalfölddel együtt a fiáé, II. Fülöpé lett, míg a német-római császári címet és a németországi birtokokat Ferdinánd kapta meg. A Károly

alatt kialakított abszolutizmus és az erősen központosított monarchia lehetővé tette, hogy offenzív (hódító) politikát folytassanak a királyok. Ennek köszönhetően Európa legerősebb hatalmává vált a Hispániai (spanyol) terület. A spanyol hatalom a 16. században európai (politikai-katonai) hegemoniára tett szert, II. Fülöp rendelkezett a legerősebb és legmodernebb hadsereggel. II. Fülöp lelkiismeretes, buzgó hivatalnok módjára, szinte a legapróbb ügyekkel is foglalkozott. Fia, III. Fülöp (1598–1621), és unokája IV. Fülöp (1621–1665) nem törődtek a birodalommal, a kormányzást kegyenceikre bízta, akik a saját hasznukat részesítették előnyben a birodaloméval szemben. A Habsburg túlsúly megtörésére irányult a harmincéves háború, amely vallási köntösbe öltöztetve tört ki. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a már évtizedek óta recsegő-ropogó spanyol birodalom végleg elveszítse európai hegemoniáját, és azt tőle XIV. Lajos Franciaországa ragadta el. A Habsburg család osztrák és spanyol ága között 200 év alatt megkötött 11 házasság közül kilenc első unokatestvérek vagy nagybácsi–unokahúg között jött létre. Az utolsó spanyol Habsburgot, II. Károlyt (1665–1700), akinek

az anyja, Mária Anna és az apja, IV. Fülöp között kötött házasság is nagybácsi–unokahúg viszony volt, kevésbé érdekelték az államügyek, helyette 1696-ig az édesanyja Habsburg Mária Anna, majd annak halála után, 1696-tól 1700-ig kegyencei kormányozták a spanyol királyságot.

II. Károly gyermektelenül hunyt el, és végrendeletében a nővére, Mária Terézia és XIV. Lajos unokáját, Fülöpöt, Anjou hercegét tette meg örökösévé. Az ezt követő spanyol örökösödési háborúban a Habsburgok és szövetségeseik, például az angolok, John Churchillnek, Marlborough hercegének a vezetésével többször is győzelmet arattak a franciák felett. A katalánok és az aragóniaiak Károly főherceghez csatlakoztak, akit 1706-ban Madridban is a spanyol királyságok uralkodójává is kikiáltottak, de őt hivatalosan nem ismerték el később III. Károlynak. Őt azonban I. József császár halála után VI. Károly néven német-római császárnak is megválasztották, ekkor Anglia és a Habsburg Birodalom szövetsége felbomlott, és végül V. Fülöpöt ismerték el spanyol királynak (utrechti egyezmény), ezzel a spanyol korona véglegesen a Bourbonok kezére jutott.

A Habsburgok és Magyarország

A magyar történelemben elsőként a Habsburgok között I. Albert lánya, Ágnes jelent meg, aki III. András felesége volt. Az Árpád-ház kihalása (1301) után – noha a birodalmi felfogás szerint ennek alapján jogot formálhattak volna a magyar trónra – I. Albert német király Anjou Károly (Róbert) trónigényeit támogatta, akinek az édesanyja, Klemencia szintén Habsburg-házi hercegnő, és I. Rudolf lányaként Habsburg Ágnes királyné nagynénje volt, a másik két aspiránssal, a cseh III. Vencellel és Bajor Ottóval szemben.

A magyar trónon az első Habsburg-házi uralkodó 1437 és 1439 között Albert király volt, V. Albert néven osztrák uralkodó herceg, II. Albert néven német király, I. Albert néven cseh király, aki a feleségének, Luxemburgi Erzsébetnek, Zsigmond magyar király és német-római császár leányának jogcíme révén jutott a magyar trónra. Az ő fia lett V. László, magyar és cseh király.

V. László halála után 1459-ben egyes főurak III. Frigyes magyar királlyá választását szorgalmazták, de koronázására nem került sor (noha a korona László révén az ő birtokában volt), hanem Hunyadi Mátyás lett a király. 1463-ban a bécsújhelyi békében Frigyes elismerte Mátyást, visszaszolgáltatta a magyar koronát, viszonzásul Mátyás örökösének ismerte el Frigyeset, amennyiben nem születik fiúgyermek. Ennek ellenére a két uralkodó között az 1470-es években újabb háborúk zajlottak, amelyek során Frigyes kénytelen volt elismerni Mátyást cseh királynak, majd elveszítette ausztriai tartományai egy részét is, amelyeket csak Mátyás halála után sikerült visszaszereznie.

Noha Mátyás halála után a Habsburgok több jogcímen is igényt formálhattak volna a magyar trónra, a magyar rendek Jagelló Ulászló cseh király mellett döntöttek. A dinasztikus kapcsolatok azonban tovább szövődtek: Ulászló lánya, Anna I. Ferdinándnak, V. Károly császár öccsének lett a felesége, fia II. Lajos pedig

Ferdinánd hűgát, Máriát vette el. (A mohácsi csata és II. Lajos magyar király halála után V. Károly az özvegy Máriát Németalföld helytartójává nevezte ki).

Ennek alapján I. Ferdinánd (1526-tól cseh király, 1531-től német király, 1558-tól német-római császár) igényt formált a magyar trónra. 1526. december 16-án meg is választották, illetve 1527. november 3-án megkoronázták. A rendek egy része (tkp. a köznemesi párt) azonban Szapolyai János erdélyi vajda személye mellett döntött, akit szintén megkoronáztak (1526. november 11.). Tizenkét éven át tartó belháború következett, amelynek során egyik fél sem tudott felülkerekedni a másikon. A két király végül 1538-ban a váradi békében meg egyezett, hogy János halála esetén Ferdinánd öröklje a trónt. Szapolyai 1540-ben bekövetkezett halála után a Habsburgok szinte egyszerre érték el két célkitűzésüket, és jutottak a cseh és a magyar korona birtokába, amelyeket 1918-ig meg is tartottak. A Habsburgok spanyol földön hozzászórtak az abszolutisztikus kormányzáshoz, számukra a közép európai országokban (Magyarország, Lengyelország, Csehország) virágkorát élő rendiség nyűgnek számított, amelyet letörni igyekeztek. Ez többnyire csak az osztrák tartományokban sikerült I. Ferdinándnak, Magyarországon és Csehországban nem. Utódai (Miksa és Rudolf) is a központosításra törekedtek (volt alkalmuk testközelből megtapasztalni az abszolút uralkodó hatalmát, hiszen mindketten a spanyol udvarban nevel-

kedtek egy ideig) de komolyabb erőfeszítésre, a rendiség letörésére csak Rudolf uralkodása második felében került sor. Azonban a magyar és erdélyi rendi megmozdulások, felkelések (Bocskay István, Bethlen Gábor, Rákócziak hadjáratai) megvédték a rendek jogait, s ha nagy erőfeszítések árán is, de fenntartották a rendi dualizmust (1608–1671). A 17. század végére a rendek pozíciói egyre romlottak (már a cseh rendekre sem számíthattak, mert azokat letörte a Habsburg túlerő s abszolutizmust vezettek be. Nem mellékesen kell itt megjegyezni, hogy Csehországot örökös tartományá alakították, s ott a rendiséget végleg felszámolták, Magyarországon ez csak ideig-óráig sikerült pl.: I. Lipót uralkodása idején 1671–1681, valamint Mária Terézia és II. József alatt 1765–1790, és I. Ferenc alatt 1812–1825 között). A dinasztia és a magyar rendek viszonyára a 16. és a 17. század folyamán erősen rányomta a bélyegét az a mondás, mely szerint a Habsburgok az országot, ősi ellenségétől, a töröktől megszabadítani nem tudták, alkotmánya szerint kormányozni nem akarták. A 18. században a Rákóczi-szabadságharc leverése után a várt megtorlás elmaradt, (általános amnesztiát hirdetett Bécs) az udvarhű nemeseket a Rákóczi és Bercsényi-féle elkobzott birtokokból jutalmazták meg, de egyéb retorzió nem történt. A magyar rendekkel az új király kibékült, újra összehívták az országgyűlést, helyreállították (ha nem egészen is) a rendi alkotmányt.

Egyéb birtokok és címek

A család tagjai különböző időszakokban a következő címeket viselték:

Habsburg-ház

- ✦ Ausztria hercege, később főhercege
- ✦ Stájerország hercege
- ✦ Karintia hercege
- ✦ Tirol grófja
- ✦ Burgundia hercege
- ✦ A németalföldi tartományok uralkodója

A spanyol ág 1580 és 1640 között portugál uralkodókat is adott.

Habsburg–Lotaringiai-ház

- ✦ Toscana nagyhercege,
- ✦ Németalföld hercege,
- ✦ Würzburgi választó,
- ✦ Kölni választó,
- ✦ Salzburgi választó,
- ✦ Parma hercege,
- ✦ Modena hercege,
- ✦ Mexikói császár.
- ✦ Erdély nagyfejedelme